

Anna Boleyn wacht in the Tower of London haar executie af. Negentiende-eeuws schilderij door Édouard Cibot.

Voor Anna ging Hendrik tot het uiterste

Anna Boleyn heeft ongekend veel invloed gehad. Ze was de moeder van Elizabeth I, een van de grootste Engelse vorstinnen. En de drijvende kracht achter een kerkscheuring: vanwege haar brak Hendrik VIII met de katholieke kerk.

Door Alies Pegtel

Al vijf eeuwen spreekt Anna Boleyn tot de verbeelding. Op deze tweede echtgenote van Hendrik VIII zijn talloze stereotypen geprojecteerd. Ze zou een femme fatale zijn, een gewiekste verleidster, een heks of een slachtoffer van het patriarchaat en van femicide. In de recente Netflix-serie *Blood, Sex & Royalty* wordt Anna neergezet als een feministe die haar leven in eigen hand neemt. Maar feminisme bestond in de zestiende eeuw niet. Deze vrouwbeelden zeggen meer over de tijd waarin ze worden gebruikt, dan over de zestiende-eeuwse persoon. Wie was ze dan wel?

In ieder geval een opvallend ontwikkelde vrouw, toen Hendrik haar in 1526 aan zijn

hof leerde kennen. Ze was ongeveer 25 jaar en de dochter van Elizabeth Howard en Thomas Boleyn. Haar vader Thomas was een energieke kosmopoliet, een succesvolle sociale klimmer. Hij was een van Hendriks beste diplomaten en werd er geregeld opuit gestuurd om te onderhandelen met een van de twee Europese grootmachten: het Heilige Roomse Rijk en het koninkrijk Frankrijk. Boleyn, charmant en met een scherp inzicht in de telkens verspringende allianties, was een loyaal behartiger van de Engelse belangen. Zijn drie kinderen bereidde hij voor op een vergelijkbaar leven, waarbij hij als humanist geen verschil maakte tussen de opvoeding van zijn dochters en die van zijn zoon. Tijdens een diplomatiek bezoek

in 1512 aan de Habsburgse Nederlanden, slaagde Boleyn erin zijn 12-jarige dochter Anna als hofdame onder te brengen bij landvoogdes Margaretha van Oostenrijk. Boleyn vond Margaretha, dochter van keizer Maximiliaan van het Heilige Roomse Rijk, glamoureuze en zelfverzekerd. Ze was twee keer getrouwd geweest en was nu op haar 32ste weduwe. Haar neefje Karel, de latere keizer, groeide met drie van zijn zusjes op in haar paleis in Mechelen. De landvoogdes werd Anna's rolmodel. Ze keek bij haar af hoe je politiek moest bedrijven. Verder kreeg Anna in Mechelen les in Frans, paardrijden, dansen en gevat converseren. Margaretha bezat een bibliotheek met honderden titels, waaronder het *Boek van de stad der vrouwen*. »

! Waarom nu?

De Tweede Kamer heeft onlangs besloten dat het Openbaar Ministerie bij elk geval van vrouwenmoord apart gaat registreren of de dader een (ex-)partner is. Dit jaar wordt het rechtssysteem rond femicide nader bekeken.

Dit werk uit 1405, waarin Christine de Pizan het opnam voor vrouwen, werd waarschijnlijk door de hofmeisjes bestudeerd. Al na een jaar kwam er een einde aan Anna's aanstelling. Ze ging dienen in het gevolg van Mary Tudor, die net was getrouwd met de Franse koning Lodewijk XII. Maar de koning stierf na elf weken en

Mary keerde terug naar Engeland. Anna bleef op voorspraak van haar vader in Frankrijk als hofdame van de nieuwe koningin Claude. Het werden vormende jaren. Het hof van de jonge Claude, meestal in Amboise, puilde uit van de intellectuelen en kunstenaars. Anders dan aan het Engelse hof gingen mannen en vrouwen als

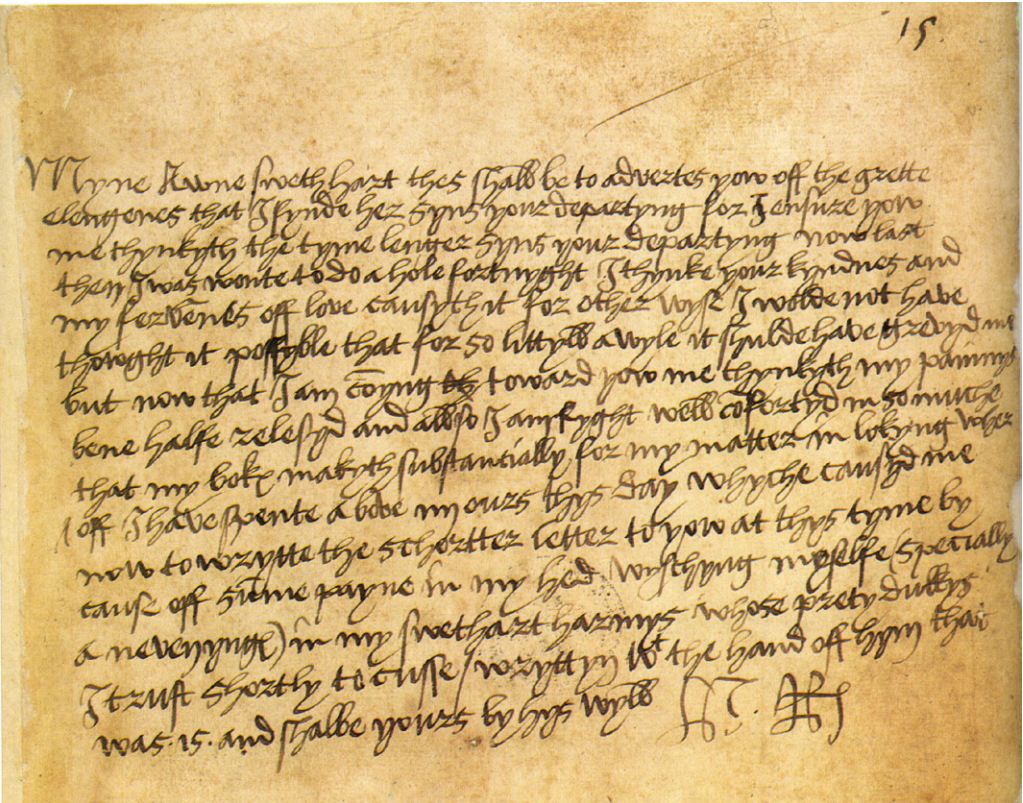
gelijkwaardige gesprekspartners met elkaar om. Anna leerde ook de moeder van de nieuwe koning kennen, de messcherpe Louise van Savoye. Zij was regentes van Frankrijk als haar zoon in het buitenland verbleef, en zijn belangrijkste adviseur. Haar erudiete dochter, Margaretha van Navarra, vooraanstaand schrijfster en denker, maakte ook diepe indruk. De zus van de koning was een spilfiguur in de Franse Renaissance en had sympathie voor religieuze hervormers. Al bleef Margaretha de Rooms-Katholieke Kerk trouw, ze bood onderdak aan geloofs-vluchtelingen onder wie Johannes Calvijn en Jacques Lefebvre. Anna begon onder haar invloed het katholicisme te bevragen.

Koning Hendrik VIII. Kopie naar een schilderij van Hans Holbein de Jonge.

Landvoogdes Margaretha van Oostenrijk. Portret door Bernard van Orley, circa 1510.

Een van de liefdesbrieven van Hendrik aan Anna.

Anna nam geen genoegen met een rol als maitresse

Net als Margaretha vond ze dat de Bijbel niet langer in het Latijn moest worden verspreid maar in het Frans of Engels, zodat het gewone volk Gods woord ook kon begrijpen. En ze werd pleitbezorger van onderwijs voor meisjes.

Vele minnaressen

Haar reformistische ideeën, die als ketteren werden beschouwd, nam Anna in 1522 mee naar Engeland. Ze zou daar met een achterneef gaan trouwen, maar de huwelijksonderhandelingen werden om onbekende reden afgebroken. Daarna trad ze toe tot de hofhouding van de vroom katholieke Catharina van Aragon, de eerste vrouw van Hendrik VIII. Deze Spaanse prinses was getrouwd geweest met zijn oudere broer Arthur, die tijdens een epidemie was overleden. Koning Hendrik VII had Catharina meteen daarop

gekoppeld aan zijn tweede zoon, om de banden met het Spaanse koningshuis intact te houden. In 1516 had het koningspaar een dochter gekregen, Mary. Het was hun enige kindje dat levensvatbaar bleek, in een reeks van zeven zwangerschappen. Catharina werd door haar verdriet steeds religieuzer en keek weg van Hendriks vele minnaressen, onder wie Maria Boleyn, Anna's oudere zus. Toen Hendrik inzag dat Catharina hem geen zoon meer zou schenken, wendde hij zich definitief van haar af. Omstreeks deze tijd kreeg hij Anna in het vizier. Zij sprong er aan het ietwat provinciale Engelse hof uit dankzij haar Franse kledingstijl, charme en wereldse blik. De koning werd gegrepen door haar eigenzinnigheid en intellect: Anna durfde het aan om het oneens met hem te zijn. Haar weigering zijn minnares te worden

Zes huwelijken

Hendrik VIII (1491-1547) trouwde zes keer. Zijn eerste echtgenote was Catharina van Aragon, van wie hij zich liet scheiden. Daarna kwam Anna Boleyn, die hij liet onthoofden. Zijn derde vrouw Jane Seymour overleed in het kraambed. Van zijn vierde, Anna van Kleef, liet hij zich scheiden. Catharina Howard werd onthoofd en Catharina Parr overleefde hem. Alleen het huwelijk met Jane Seymour leverde hem een zoon op, Edward.

droeg bij aan haar aantrekkingskracht. Erasmus had Hendrik tijdens een bezoek in 1499 aangeraden zich te verdiepen in literatuur en poëzie. Eeuwige roem was volgens de filosoof voorbehouden aan heldhaftige mannen die ook bekwaam waren in de letteren. Hendrik ging Anna daarom schrijven. Er zijn zeventien liefdesbrieven van hem bewaard gebleven, waarin de koning 'my own darling' als 'true servant' deelgenoot maakt van zijn liefde. Anna's brieven gingen verloren, maar uit zijn antwoorden blijkt dat ze geen genoegen nam met een rol als maitresse, omdat ze dan haar reputatie zou bezoedelen. Of zij net zo verliefd was als hij, blijft de vraag. Hendrik besloot in 1527 dat hij met Anna wilde trouwen, zodat zij hem een mannelijke erfgenaam kon schenken. Hij gaf zijn rechterhand, kardinaal Thomas Wolsey, opdracht om een scheiding te regelen met als argument dat de paus de echtverbintenis van Hendrik met de weduwe van zijn broer nooit had mogen goedkeuren: die was incestueus en voor straf had God hun geen zoon gegeven. Paus Clemens VII moest het huwelijk daarom nietig verklaren en hem toestemming geven te hertrouwen. Maar de spelers op het Europese toneel waren zo nauw gelieerd, dat er niet zomaar een pion kon worden verschoven zonder aan de macht van anderen te tornen. Catharina werd beschermd door haar neef, de Rooms-Duitse keizer Karel V, die een scheiding van zijn tante niet tolereerde en de pauselijke nietigverklaring

Mary Tudor, geschilderd door Antonis Mor, 1554.

Bloody Mary en the Virgin Queen

Hendrik VIII werd in 1547 opgevolgd door de 9-jarige Edward, zoon uit het huwelijk met zijn derde vrouw Jane Seymour. Maar deze Edward VI stierf al op zijn zestiende. Daarna besteeg Mary Tudor, de dochter van Hendrik en Catharina van Aragon in 1553 de troon. Zij herstelde het katholicisme in Engeland en trouwde met haar neef Filips II van Spanje. Ze kreeg de bijnaam 'Bloody Mary', door de meedogenloze manier waarop ze optrad tegen protestanten. Toen ze in 1558 overleed, werd haar halfzus Elizabeth, de dochter van Anna Boleyn, koningin. Elizabeth I herstelde de Anglicaanse Kerk en was tamelijk tolerant tegenover katholieken. De 'Virgin Queen' regeerde 44 jaar en trouwde nooit.

tegenhield. Kardinaal Wolsey viel ten prooi aan Hendriks en Anna's frustratie, en werd in 1529 beschuldigd van hoogverraad. Anna was een politiek dier en bemoeide zich via haar Franse netwerk intensief met de lobby voor de scheidingszaak, die jaren voortsleepte totdat Hendrik mede onder invloed van haar reformistische ideeën besloot om met het Vaticaan te breken. Hij kwam tot het inzicht dat hij als koning de paus niet hoefde te gehoorzamen omdat dit niet in de Bijbel stond: hij was alleen eerbied verschuldigd aan God. Toen Anna zwanger werd, kregen ze haast: ze

trouwden in het geheim op 25 januari 1533. In het voorjaar legde Hendrik de Act of Supremacy voor aan het parlement, waarin hij de afgevaardigden vroeg hem tot hoofd van de Engelse Kerk te maken en hem te erkennen als man met de meeste macht op aarde. Thomas Cranmer, de eerste aartsbisschop van de Anglicaanse Kerk, had de nietigverklaring van Hendriks huwelijk voorbereid en in mei zijn nieuwe huwelijk wettig verklaard. Met Pinksteren werd een zwangere Anna gekroond tijdens een dagenlang, kostenverslindend spektakel. De kroningsceremonie in Westminster Abbey moest

niet alleen het volk ervan overtuigen dat Anna Boleyn de legitieme nieuwe koningin was, maar ook het verzet bij de elite wegnemen. Als ze op 7 september 1533 een zoon had gekregen, was haar positie onaantastbaar geworden. Maar ze kreeg een dochter: Elizabeth. En Catharina's dochter Mary kon evenveel aanspraak maken op de kroon als zij. Er bleef veel weerstand bestaan tegen de nieuwe koningin en de nieuwe kerkelijke orde, al werd alle oppositie hardhandig onderdrukt. Het parlement nam in 1534 de Act of Supremacy aan, waardoor de Anglicaanse

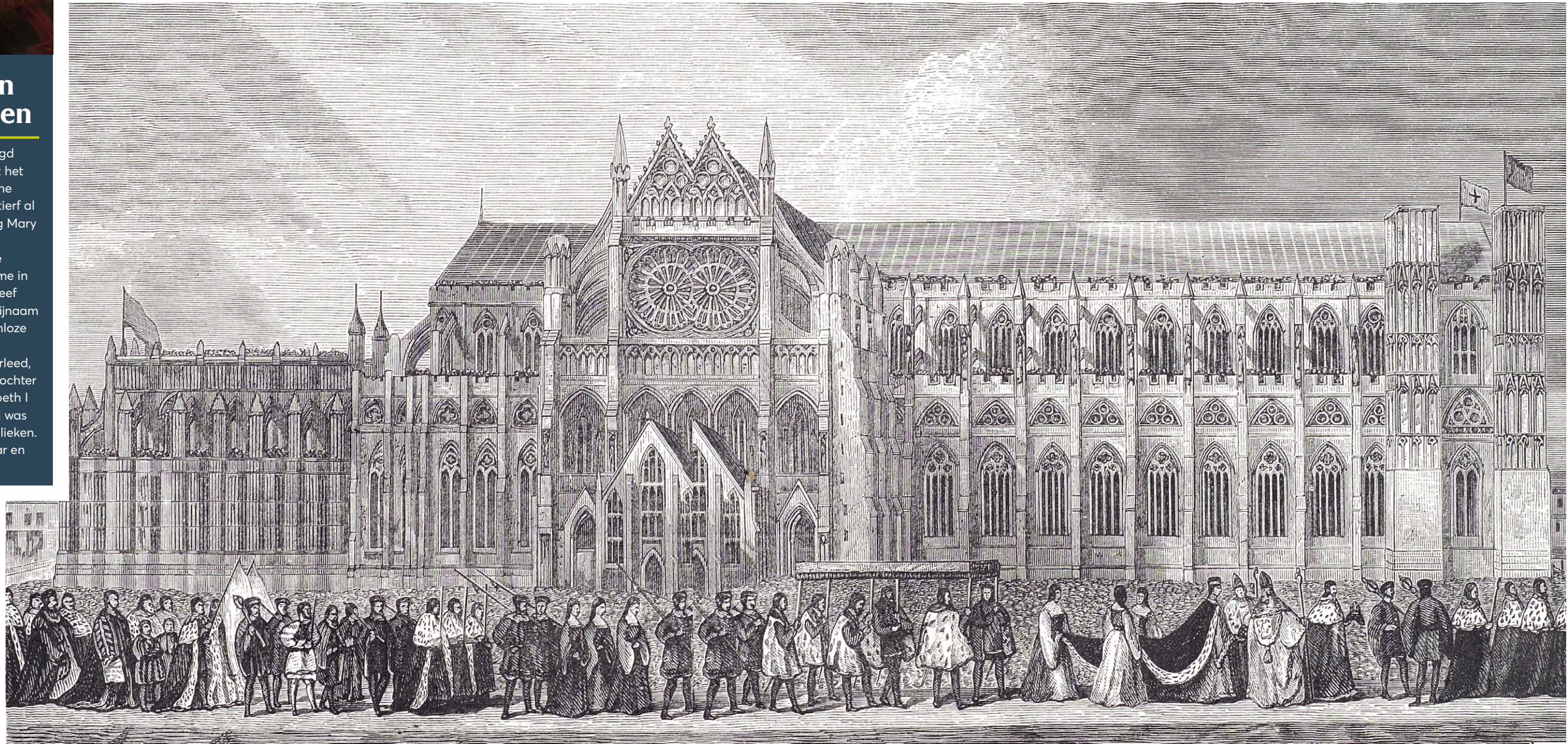
Kerk een zelfstandig instituut werd. De band met de paus werd verbroken. Omdat de humanist Thomas More, Hendriks voormalige kanselier, de akte weigerde te erkennen, werd hij geëxecuteerd.

Knallende ruzies

Anna wist dat ze niet breed werd geaccepteerd; mensen noemden haar een 'hoer', en dat maakte haar zenuwachtig. Ook de manier waarop ze met haar dochtertje omging riep weerstand op. Ze wilde dat de baby op zijden kussens bij haar in bed werd geplaatst. Ze had haar zelfs borstvoeding willen geven, wat in koninklijke

kringen *not done* was en haar werd verboden. De geboorte van een dochter was een bittere teleurstelling voor de 42-jarige koning Hendrik VIII. Toen Anna een paar weken na de bevalling weer zwanger raakte, vlamde zijn hoop op een mannelijke erfgenaam op. Maar deze »

Hendrik had op een zoon gehoopt

Kroningsprocessie van Anna Boleyn naar Westminster Abbey. Negentiende-eeuwse afbeelding door David Roberts.

De enige contemporaine beeltenis van Anna Boleyn die bewaard is gebleven.

Anna in fictie

Het leven van Anna Boleyn is vaak gedramatiseerd. Zo maakte Justin Chadwick in 2008 de speelfilm *The Other Boleyn Girl* naar de gelijknamige roman van Philippa Gregory over Anna en haar familie. En in 2022 was Anna een van de hoofdpersonen in de Netflix-serie *Blood, Sex & Royalty*, een mengeling van historie en fictie. Hilary Mantel wijdde de historische roman *Bring Up the Bodies* (2012) aan haar. Zelfs Anna Boleyns uiterlijk is grotendeels gefictionaliseerd. Na haar executie gelastte Hendrik VIII al haar afbeeldingen te vernietigen. Er is één penning met haar portret uit haar eigen tijd bewaard gebleven, maar die is zwaar gehavend. Alle andere beeltenissen zijn na haar dood geconstrueerd.

zwangerschap eindigde in een miskraam, een nieuwe teleurstelling. Hendrik ging er wederom minnaressen opna houden, waarover ze knallende ruzies kregen. Anna voelde er bovendien niets voor om passief in haar vertrekken te zitten borduren en bidden, maar wilde samen met hem een nieuw Engeland vormgeven. Hoewel de verzelfstandiging van de Anglicaanse Kerk geldt als de start van de Engelse reformatie, was Hendrik geen echte hervormer; van het protestantisme moest hij niets hebben. Het idee dat mensen zelf de Bijbel lezen en zich een eigen mening vormden was de autoritaire vorst een gruwel. De liturgie bleef in de Engelse Kerk bijna gelijk aan die van de Rooms-Katholieke. Katholieken die niet hardop protesteerden, werden met rust gelaten.

Het celibaat werd afgeschaft. Ook liet de koning de kloosterorden ontbinden. Hun bezittingen werden geconfisqueerd. De opbrengsten vloeiden in zijn eigen zak, in die van zijn nieuwe rechterhand Thomas Cromwell, in die van zijn vrienden en in de staatskas. Dat leidde tot een verschil van mening tussen Cromwell en Anna: zij wilde dat de gelden ten goede kwamen aan de bevolking, ze wilde de armen helpen. Ze gebruikte haar invloed om in de nieuwe bisdommen hervormingsgezinde geestelijken te laten benoemen. Het huwelijk van Hendrik en Anna stond onder spanning. Dat zij een eigen mening had, waardeerde hij toen hij haar het hof maakte, maar als zijn echtgenote diende ze hem te gehoorzamen. Zijn belangstelling

Ze werd beschuldigd van overspel, incest en hekserij

De onthoofding van Anna Boleyn. Ets door Jan Luyken, 1699.

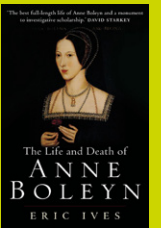
Eerste ontmoeting tussen Hendrik en Anna. Schilderij door Daniel Maclise, 1835.

verschoof naar hofdame Jane Seymour. Intussen liet hij Anna bespioneren. Naar Frans voorbeeld hadden namelijk ook mannen toegang tot haar hof, en dat maakte hem achterdochtig. Begin 1536 raakte Hendrik tijdens een steekspel bekneld onder zijn paard en kneusde zijn hersenen; naar verluidt werd hij hierna nooit meer de oude. Zijn paranoia, narcisme en overgewicht namen toe. Vijf dagen later, op 29 januari, beviel Anna vroegtijdig van een doodgeboren jongetje. Deze klap kwam Hendrik niet te boven; hij voelde zich verraden. Voor Anna had hij het hele land op z'n kop gezet, gebroken met Rome, wetgeving veranderd en trouwe functionarissen uit de weg geruimd, maar al zijn inspanningen hadden hem geen mannelijke opvolger opgeleverd.

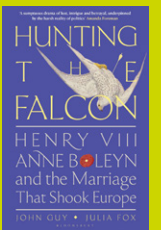
Hij was ervan overtuigd dat zijn huwelijk verdoemd was. Op 2 mei 1536 werd Anna gearresteerd en opgesloten in de Tower of London op beschuldiging van overspel, incest en hekserij. Thomas Cromwell, die Anna een sta-in-de weg vond, was maar al te bereid – onbewezen – getuigenissen tegen haar aan te leveren. Ze werd schuldig bevonden aan incest met haar broer George en overspel met vier mannen, die eveneens ter dood werden veroordeeld. Op 19 mei 1536 zagen duizenden belangstellenden hoe een Franse beul met een zwaard een einde maakte aan het leven van de 35-jarige Anna Boleyn. Elf dagen na haar onthoofding trouwde Hendrik VIII met Jane Seymour. «

— Alies Pegtel is historicus en journalist.

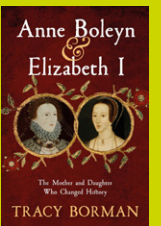
Meer weten

The Life and Death of Anne Boleyn (2005) door Eric Ives is een complete biografie.

Hunting the Falcon (2023) door John Guy en Julia Fox gaat over het huwelijk van Hendrik VIII en Anna Boleyn.

Anne Boleyn & Elizabeth I (2023) door Tracy Borman beschrijft de invloed van moeder en dochter.